



МЕТОДОЛОГІЧНІ, ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ



ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА



PAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA ZAWODOWA
W KONINIE



ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»



ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА



МЕТОДОЛОГІЧНІ,
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Матеріали II Міжнародної наукової інтернет-конференції
Дрогобич, 25 лютого 2020 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
Кафедра психології
Лабораторія моделювання освітніх технологій
PAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA ZAWODOWA W KONINIE
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені
ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»
Кафедра загальної та клінічної психології
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
Кафедра практичної та консультативної психології

МЕТОДОЛОГІЧНІ, ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Матеріали II Міжнародної наукової інтернет-конференції

**25 лютого 2020 року
Дрогобич**

Дрогобич, 2020

УДК 159.9 (08)
М54

Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки. Збірник статей учасників Другої Міжнародної наукової інтернет-конференції «Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки» (25 лютого 2020 р., м. Дрогобич). Редактори-упорядники: М.В. Савчин, А.Р. Зимянський – Дрогобич: «Швидкодрук», 2020. – ...с.

Рецензенти:

О.І. Климишин – доктор психологічних наук, професор кафедри соціальної психології та психології розвитку Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

С.Б. Кузікова – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені Антона Макаренка.

У збірнику статей учасників Другої Міжнародної наукової інтернет-конференції «Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки» (25 лютого 2020 р., м. Дрогобич) аналізуються методологічні, теоретичні, прикладні і практичні проблеми психології особистості та психології освіти. Для науковців, викладачів, практичних працівників, аспірантів та студентів.

Редакційна колегія: доктор психологічних наук, професор **Мирослав Савчин**, кандидат психологічних наук, доцент **Андрій Зимянський**.

М.В. Савчин, А.Р. Зимянський, 2020
Автори статей, 2020

Список використаної література

1. Горбатов, Д. С. Городские легенды как психологический феномен. *Вопросы психологии*. 2012. №6. С. 56–64.
2. Губеладзе, І. Г. Сільська молодь у місті: пошук ідентичності : монографія. К. : Міленіум, 2015. 236 с.
3. Емельянова, Т. П. Психологическое благополучие и социальные представления о жизни в мегаполисе. *Проблемы педагогики и психологии*. 2015. №1. С. 213–222. DOI: 10.17805/zpu.2015.1.20
4. Заборова, Е. Н., Исламова, А. Ф. Город как социальное пространство. *Социологические исследования*. 2013. №2. С. 97–101.
5. Зиммель, Г. Большие города и духовная жизнь. *Логос*. 2002. №3–4(34). С. 23–34.
6. Карцева, Л. В. Городская и сельская культура как фактор социализации личности. *Вестник Казанского государственного университета культуры и искусств*. 2010. № 1. С. 28-33.
7. Линч, К. (1982) Образ города. М. : Стройиздат. 328 с.
8. Радина, Н. К. Социальная психология городского образа жизни: город страха. *Социальная психология и общество*. 2012. №1. С. 126–141.
9. Слюсаревський, М. М., Блинова, О. Є. Психологія міграції : навчальний посібник / Національна академія педагогічних наук України; Інститут соціальної та політичної психології. Видання друге, перероблене і доповнене. Київ : Талком, 2018. 360 с.
10. Шипилов, А. В. Иное города [Электронный ресурс] – Режим доступа:
www.ecsocman.edu.ru/images/pubs/2006/06/09/.../shipilov2/pdf.

Руслана Чіп

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
ruslanachip@ukr.net*

РЕФЛЕКСИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ҐЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Актуальність дослідження особливостей становлення ґендерної ідентичності у період дорослішання особистості не викликає сумнівів, оскільки ґендерна проблематика в умовах соціокультурних трансформацій та євроінтеграційних процесів привертає увагу сучасного суспільства і знаходить своє відображення в зарубіжних та вітчизняних дослідженнях.

Наукове дослідження спрямоване на розв'язання важливої проблеми – визначення та обґрунтування психологічних чинників становлення ґендерної ідентичності старших підлітків. Вивчення означеної проблеми у віковій та педагогічній психології становить значний науковий інтерес, оскільки відкриває можливості для оптимізації умов ґендерної соціалізації та становлення ґендерної ідентичності особистості у період дорослішання. Важливість вивчення психологічних детермінант ґендерної ідентичності визначається створенням можливості для моделювання сприятливих умов для її розвитку у старшому підлітковому віці та на наступних етапах онтогенезу особистості.

Психологічний аналіз наукових підходів сучасних учених до проблеми становлення ґендерної ідентичності старших підлітків як суб'єктно-психологічної реальності та складової статевої самосвідомості у підлітковому віці дозволяє визначити поняття «ґендерна ідентичність старших підлітків», обґрунтовано її структуру, виокремити та описати психологічні механізми та чинники її становлення.

Досліджуючи ґендерну ідентичність у руслі персоніфікованої структури, її представлення специфічними знаковими системами – конструктами фемінності, маскулінності та андрогінності, сучасні дослідники зазначають, що комплексне вивчення ґендерної ідентичності не обмежується «вимірюванням» маскулінності-фемінності. Для того, щоб отримати повне і цілісне уявлення про структуру психологічної статі (статевої самосвідомості) особистості, необхідно розглядати її в контексті як універсальних категорій маскулінності-фемінності, так і в межах культурних ґендерних стереотипів, індивідуальних уявлень про стереотипи поведінки «чоловіків» та «жінок», беручи до уваги також співвідношення цих стереотипів із ціннісними структурами особистості (Я-ідеальне), актуалізацію дії стереотипів у ситуації міжстатевої взаємодії [3].

Концептуальні положення науковців слугували основою для визначення ґендерної ідентичності старших підлітків як інтегративного особистісного утворення, що включає систему когнітивних уявлень, ціннісних ставлень та взаємодій статей і відображає їх суб'єктну позицію у прийнятті, засвоєнні і відтворенні моделей статевої поведінки у сфері традиційної та егалітарної культур [6].

Становлення ґендерної ідентичності старших підлітків нерозривно пов'язане із розвитком самосвідомості. Як зазначає вітчизняний науковець М. Боришевський, образ Я не є окремим компонентом самосвідомості, а результатом самопізнання, яке

виявляється в узагальненому уявленні про себе; це рівень самосвідомості, на якому особистість досягає найбільш зрілого усвідомлення сутності своєї особистості [1, с. 276].

Вибір старшого підліткового віку зумовлений тим, що саме для старших підлітків характерним є таке специфічне новоутворення як почуття дорослості, якісно новий рівень самосвідомості, потреба у пізнанні власного Я, розвиток рефлексії, усвідомлення власної цінності, унікальності і неповторності. Своєрідність соціальної ситуації розвитку породжує потребу у взаємодії, що базується на рівноправ'ї та довірливому спілкуванні з однолітками і дорослими. Саме у підлітковому віці, який визначається як перехідний, відбуваються кількісні і якісні зміни у всіх сферах життєдіяльності (біологічній, психологічній, особистісній і соціальній), що виражається у прагненні хлопців і дівчат до самовизначення, самореалізації та самоствердження. Характерною особливістю розвитку якісно нового рівня самосвідомості зростаючої особистості є становлення образу Я, що у старших підлітків формується на основі ідентифікаційного «Ми» [2].

Як зазначає дослідниця ґендерної ідентичності в онтогенезі особистості О. Кікінежді, підлітковий вік має всі передумови для формування ґендерно-паритетної взаємодії, оскільки характеризується почуттям дорослості, чуттям статі, суперечністю між необхідністю наслідувати ґендерні стереотипи і бажанням утвердити власні норми і цінності, виникненням потреби спілкуватись з особами іншої статі [3].

Досліджуючи сутнісні характеристики психологічних чинників становлення ґендерної ідентичності у період дорослішання особистості, на нашу думку, доцільно врахувати рефлексивність як властивість особистості. Сучасні вітчизняні науковці визначають рефлексивність як властивість особистості, що виявляється у її здатності критично оцінювати свої дії та змінювати відповідно цього мислення і діяльність. Водночас рефлексія як процес самопізнання суб'єктом власних психічних станів та дій стосується як сфери актуальних досягнень, так і можливостей розвитку здібностей [4, с. 156]. Рефлексію ми визначаємо як складову, механізм становлення ґендерної ідентичності, за допомогою якого старші підлітки оцінюють себе як представника чоловічої чи жіночої статі, визначаючись, таким чином, у власній ґендерній ідентичності та поведінкових діях [6].

Здатність до рефлексії сприяє побудові власного ґендерного Я, збагачує особистісний досвід розв'язання проблемних ситуацій та переживання кризи у старшому підлітковому віці.

Усвідомлюючи власну поведінку і діяльність, підлітки перетворюються на суб'єктів пізнання своїх внутрішніх психічних процесів і станів, які спроможні управляти власною активністю [3].

Зауважимо, що чимало вчених наголошує на взаємозв'язку рефлексії із самосвідомістю у підлітковому віці. Зокрема М. Савчин визначає особистісну рефлексію як специфічний прояв самоактивності особистості (можливості та готовності індивіда) творити свою особистість через самопізнання, самооцінювання, саморегуляцію. Вона полягає в раціональному та емоційному осмисленні своєї особистості, свого минулого (життєвого досвіду), теперішнього (своєї діяльності, переживань, інтелектуальної активності) та майбутнього (життєві плани і перспективи) [5, с. 242].

Вітчизняна дослідниця О. Кікінежді зазначає, що рефлексивність як психічна властивість особистості є однією із граней тієї інтегративної психічної реальності, яка співвідноситься з рефлексією загалом [3]. Значущою складовою становлення ґендерної ідентичності є рефлексивні компоненти самосвідомості суб'єкта вибору ґендерних просторів, оскільки вони забезпечують саморегуляцію діяльності і поведінки. Згідно М. Боришевського, рефлексія у сфері міжособистісних відносин і взаємодій є основним аспектом саморегуляції моральної поведінки. Рефлексивність розглядається автором як глобальна змістово-функціональна характеристика саморегулювання. Здатність до рефлексії забезпечує можливість особистості інтегрувати в собі одночасно дві функції: суб'єкта поведінки та об'єкта керування [1, с. 159].

Досліджуючи психологічні основи особистісного зростання підлітків, І. Булах констатує, що у період дорослішання в особистісному розвитку підлітків виявлено наступні закономірності їх зростання: глобальний інтерес до самого себе, особистісна рефлексія, усвідомлення світу нових власних емоцій і почуттів, особистісна саморегуляція, амбівалентне ставлення до власного Я, осмислення своїх моральних якостей та їх самооцінка, усвідомлення особистісних мотивів вчинків [2].

З огляду на вищезазначені положення та результати аналізу наукових підходів з означеної проблеми, у контексті нашого дослідження ми розглядаємо рефлексію як один із психологічних механізмів ґендерної ідентичності, а розвиток рефлексивності у міжстатевій взаємодії як один із істотних чинників, який визначає процес її становлення у період дорослішання особистості.

Таким чином, інтеграція двох функцій особистості у контексті становлення гендерної ідентичності пов'язана із здатністю суб'єкта до відображення у власній свідомості самого себе як носія своєї статі та представників іншої статі, усвідомлення їх як суб'єктів гендерної взаємодії та осмислення характеру сприйняття його найближчим соціальним оточенням. За допомогою рефлексії як психологічного механізму старші підлітки оцінюють себе як представників чоловічої чи жіночої статі, намагаються визначитись у власній гендерній ідентичності та статево-типівій чи егалітарній поведінці. Відтак розвиток рефлексивності у міжстатевій взаємодії є тим істотним чинником, що визначає становлення гендерної ідентичності.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо в обґрунтуванні та апробації програми психологічного супроводу розвитку гендерної ідентичності, який ми визначаємо як системну діяльність, спрямовану на створення оптимальних умов особистісного зростання та самовизначення підлітків у егалітарній культурі, актуалізації їх суб'єктного потенціалу у міжстатевій взаємодії на принципах гендерної рівності. Впровадження запропонованої програми передбачає актуалізацію психологічних чинників становлення гендерної ідентичності старших підлітків.

Список використаної літератури

1. Боришевський М. Й. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія. Київ : Академвидав, 2010. 416 с.
2. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітків: реалії і перспективи : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 340 с.
3. Кікінежді О. М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості : монографія. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2011. 400 с.
4. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. Київ: Каравела, 2012. 328с.
5. Савчин М. В. Здатності особистості : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2016. 288 с.
6. Чіп Р. С. Психологічні чинники становлення гендерної ідентичності старших підлітків : дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол.